

HAL
open science

Dijahronijski pregled upotrebe veznika i u konstrukciji determinativnih višočlanih kardinalnih brojeva

Aleksandar Stefanovic

► **To cite this version:**

Aleksandar Stefanovic. Dijahronijski pregled upotrebe veznika i u konstrukciji determinativnih višočlanih kardinalnih brojeva. Les rencontres philologiques de Sarajevo : les approches à l'analyse du discours, Université de Sarajevo, May 2014, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. pp.74-93. hal-03883678

HAL Id: hal-03883678

<https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-03883678v1>

Submitted on 4 Dec 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

**Dijahronijski pregled upotrebe veznika *i* u konstrukciji determinativnih
višečlanih kardinalnih brojeva**

Aleksandar D. Stefanović
Université Paris-Sorbonne
a.stefano@laposte.net

Dijahronijski pregled upotrebe veznika *i* u konstrukciji determinativnih višečlanih kardinalnih brojeva

KLJUČNE REČI: *veznik i, višečlani kardinalni brojevi, dijahronija, evolucija, savremeni jezik*

U ovom radu želimo da pokažemo evoluciju upotrebe veznika *i* u izražavanju determinativnih višečlanih kardinalnih brojeva (odnosno brojnih reči koje pružaju informaciju o tome koliko ima nečega na broju: osnovnih ili glavnih brojeva; zbirnih brojeva; brojnih imenica na –ica, izvedenih od zbirnih brojeva i brojnih prideva). Istraživanjem smo pokušali da osvetlimo istorijski i dijalektološki aspekt bez koga se ne može suditi o današnjem stanju pisanog i govornog jezika. Posebna pažnja je posvećena stavovima o tom pitanju koji se nalaze u jezičkim priručnicima i koji se uglavnom ne podudaraju s jezičkom praksom u savremenom jeziku (ili savremenim jezicima).

Upotreba veznika (koordinatora) *i* prilikom izražavanja determinativnih višečlanih kardinalnih brojeva (odnosno brojnih reči koje pružaju informaciju o tome koliko ima nečega na broju: osnovnih ili glavnih brojeva; zbirnih brojeva; brojnih imenica na –ica, izvedenih od zbirnih brojeva i brojnih prideva) teži ka nestajanju u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku¹. To se da zaključiti i po tome što je veoma malo mesta posvećeno ovom pitanju u normativnim publikacijama. Posredstvom dijahronijskog pregleda, u radu ćemo se baviti evolucijom upotrebe pomenutog veznika² te ćemo se na osnovu prikupljenih stavova u jezičkim priručnicima, posebno osvrnuti na njihovu (ne)podudarnost s jezičkom praksom u savremenom jeziku (ili savremenim jezicima).

Kao što je poznato kardinalni brojevi³ mogu biti izvedeni od jedne ili više reči, tj. oni su jednočlani ili višečlani. Jednočlani brojevi izriču sledeće vrednosti: 1 do 19; 20, 30... 90; 100, 1000, 1000000, 1000000000 itd.; 200, 300... 900 (koji se takođe mogu sastojati i od dva elementa: *dve/dvije stotine, tri stotine... devet stotina*). Svi ostali brojevi su višečlani i izvode se kombinacijom jednočlanih brojeva, dodavanjem (kao koordinativni niz naporednih jednočlanih brojeva), umnožavanjem (kao subordinativna brojna konstrukcija), ili ujedno dodavanjem i umnožavanjem (odnosno kombinacijom jednog i drugog tipa odnosa).

Veznik *i* se može koristiti u dva slučaja:

- prilikom izvođenja višečlanih brojeva dodavanjem jednočlanih brojeva:
osamsto (*i*) jedan;

¹ Napominjemo da i dalje smatramo da su bosanski, hrvatski, srpski i noviji crnogorski jedan jedini „polistandardizovani“ lingvistički sistem, odnosno da su jedan jedini lingvistički sistem s više standarda.

² Ta navedena upotreba veznika *i* je danas npr. potpuno arhaična ispred svake jedinice višečlanog broja. Tako je i napisano u savremenim gramatikama. U današnjem uzusu sastavni elementi višečlanih brojeva su naime raspoređeni po veličini i koordinator *i*, ukoliko je upotrebljen, obično se nalazi ispred poslednjeg člana, najčešće, ali ne uvek, između desetina i jedinica, v. dalje u ovome radu.

³ U širem smislu: osnovni (ili glavni) brojevi (tipa *jedan, dva...*), zbirni brojevi (*dvoje, troje...*), brojne imenice na –ica (*dvojica, trojica...*) (i na –ak: *dvadestak, tridesetak...*), brojni pridevi (*jedni,-e,-a; dvoji,-e,-a; troji,-e,-a* i sl.). Za razliku između glavnih (osnovnih) i kardinalnih brojeva, dopunska obaveštenja se mogu naći u: (Popović 1979). Valja precizirati da jedino osnovni (ili glavni) brojevi, zbirni brojevi, brojne imenice na –ica i brojni pridevi (teorijski) poznaju složeni oblik. Imajući u vidu njihovo posebno značenje, te njihovu veoma specifičnu upotrebu (brojne imenice na –ica označavaju skup muškaraca; zbirni brojevi uglavnom upućuju na skup osoba muškog i ženskog pola a brojni se pridevi normalno upotrebljavaju uz imenice zvane *pluralia tantum* i uz imenice koje imaju i jedninu – kad svojim oblikom množine označavaju izvesnu prirodnu celinu, par ili skup), frekventnost upotrebe složenih oblika je slaba u brojnih imenica na –ica i zbirnih brojeva, a skoro je potpuno nepoznata što se tiče brojnih prideva.

- prilikom izvođenja višestanih brojeva dodavanjem i umnožavanjem jednočanih brojeva: četiri miliona/milijuna (umnožavanje) sto dvadeset (*i*) jedan (dodavanje)⁴.

Sastavni elementi višestanih brojeva su raspoređeni po veličini⁵ a veznik *i*, kada je upotrebljen, obično se nalazi ispred poslednjeg člana (najčešće, ali ne uvek, između desetina i jedinica)⁶.

Tako je uglavnom formulisano u svim poznatim gramatikama, kao i u novijim lingvističkim časopisima, savetnicima ili priručnicima. Upečatljivo je naime da se novije normativne publikacije obično ograničavaju, i to u velikoj većini samo za osnovne (glavne) brojeve, na to da navode različite primere upotrebe ili neupotrebe koordinativne reči *i* između naporednih segmenata odnosno da u najboljem slučaju napomenu da je njena upotreba neobavezna ispred poslednje jedinice višestanih broja, bez ikakvih dodatnih objašnjenja⁷.

1. Počeci standardizacije

Važno je odmah istaći da je u starijim gramatikama „status” veznika *i* bio znatno drugačiji. Naime, isti je sistematski bio upotrebljen u konstrukciji višestanih brojeva (osnovnih i zbirnih ukoliko su pomenuti) ispred poslednje jedinice višestanih broja iako, ni u tom slučaju, nije bilo nikakvog posebnog objašnjenja. Bartol Kašić (1604: 123-125) tako npr. ne daje nikakve komentare u vezi s upotrebom veznika *i* sa brojevima, ali beleži: „Nesklonjivi su pak ovi koji slijede: (...) dvadeset, dvadeset i jedan, dvadeset i dva, itd.” Kod Starčevića (1812: 44) nailazimo na isti slučaj; u tabeli osnovnih brojeva veznik *i* se dakako sistematski beleži: *dvadeset i jedan, dvadeset i dva, trideset i jedan, trideset i dva* (*i* to bez zagrade, kao da je obavezan). I Vjekoslav Babukić 1836. u svojoj *Osnovi slovnice slavyjanske narečja ilirskoga* [Rudolf Fröhlich ju je preveo 1839. na nemački (naslov: *Grundzüge der Illirischen*

⁴ Veznik *i* se međutim nikada ne pojavljuje prilikom konstrukcije brojeva nastalih umnožavanjem jednočanih brojeva kada se radi o određivanju broja stotina, hiljada/tisuća, miliona/milijuna, milijardi itd.: *dve/dvije stotine; deset hiljada/tisuća; dvadeset miliona/milijuna*, itd. V. fn. br. 6.

⁵ U višestanih brojeva, poslednji je član taj koji određuje tip celog broja i on je jedini relevantan na semantičkom i distributivnom planu jer se za određivanje ostalih brojeva tj. onih koji prethode poslednjem, upotrebljavaju samo osnovni (glavni) brojevi. Kazaćemo npr.: *dvadeset (i) peto(e)ro* (zbirni broj), *dv(i)je stotine (i) deseto(e)rica* (brojna imenica na –ica) itd.

⁶ Poslednji član može biti obrazovan od dva elementa kada se umnožava brojna imenica, npr.: *dvadeset (i) tri hiljade/tisuće*. V. fn. br. 4.

⁷ To je npr. slučaj zajedničkog pravopisa koji je 1960. Matica hrvatska izdala ijekavski, latinicom pod naslovom *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, a Matica srpska ekavski, ćirilicom pod naslovom *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika* kao i pravopisa srpskog (Pešikan-Jerković-Pižurica) te crnogorskog jezika (Nikčević) iz 1997. Ta tri priručnika ukazuju i na mogućnost upotrebe veznika *i* sa zbirnim brojevima i brojnim imenicama na –ica (brojne imenice na –ica pominju jedino Pešikan-Jerković-Pižurica i Nikčević).

Grammatik : durchaus mit der neuen Orthographie)] predlaže veznik *i* u obrazovanju osnovnih brojeva: *dvadeset i jedan, sto i jedan* (Fröhlich 1839: 49). Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* (1850: 26-27) daje nekoliko primera višečlanih brojeva, sistematski sa veznikom *i* (odnosno bez zagrade): *dvadeset (dvadest, dvaest) i jedan*, itd., *sto i jedan*, itd. U *Slovnici Hrvatskoj* Antuna Mažuranića (1869: 57-58) glavni (i redni) brojevi pišu se s veznikom *i*: npr. *dvadeset i jedan, dvadeset i dva, trideset i tri, sto i jedan, tisuća i sto, tisuća sto i jedan, dvadeset i jedna tisuća* itd. Kod Parčića (1873: 47) nalazimo isti tip konstrukcije višečlanih osnovnih brojeva: *dvadeset i jedan, sto i jedan, sto i dvadeset, tisuća i sto*. Konačno u *Gramatici bosanskog jezika za srednje škole*⁸ (1890: 78-79) navode se glavni brojevi sa veznikom *i* bez zagrade, ali i ovde bez ikakvog objašnjenja: *dvadeset i jedan/jedna/jedno, dvadeset i dva/dvije, trideset i jedan/jedna/jedno, sto i jedan/jedna/jedno, sto i dva/dvije, sto i dvadeset, sto i dvadeset i osam, tisuća ili hiljada i sto*.

2. Novija istraživanja

Neka retka objašnjenja u vezi s upotrebom koordinatora *i* možemo naći u pojedinim gramatikama iz prve polovine 20. veka. Francuski slavisti André Meillet i Antoine Vaillant pišu u svojoj gramatici srpsko-hrvatskog jezika iz 1924. da: „(...) slažemo članove višečlanih brojeva po veličini, i time što poslednji broj povezujemo sa *i*: kaže se dakle: 41 četrdeset i jedan; 3333 tri hiljade tri stotine trideset i tri⁹.” (Meillet-Vaillant 1980¹⁰: 124).

Tomo Maretić 1931. godine (Maretić 1963¹¹: 221-222) istog je mišljenja, mada pruža više objašnjenja u vezi sa mestom veznika *i* na drugim mestima nego ispred poslednje jedinice višečlanog broja. Naime, on naglašava da: „Kada treba sastaviti po dva broja ili po više (...) k tome, ako su glavni brojevi obično su jedan od drugoga rastavljeni riječcom i (...)“⁶. U prilog tome, Tomo Maretić navodi razne primere iz Vukovog i Daničićevog jezika: *sto i pedeset i tri* (Karadžić); *dvjesta i sedamdeset i šest* (Karadžić) (...); *šest stotina i tri tisuće i pet stotina i pedeset* (Daničić); *četrdeset i pet tisuća i šest stotina i pedeset* (Daničić). Tu upotrebu nalazimo i u srpskim narodnim pripovetkama, koje je, kao što je poznato, sakupio Vuk St. Karadžić:

⁸ Autor ovog priručnika je Frano Vuletić koji je odlučio da ostane anonimn.

⁹ (...) *on forme les noms de nombre composés en les disposant par ordre de grandeur, et en faisant précéder le dernier nombre de i « et » : on dira donc : 41 četrdeset i jedan ; 3333 tri hiljade tri stotine trideset i tri.*

¹⁰ Drugo izdanje.

¹¹ Radi se o izdanju iz 1931, koje je ponovo objavljeno neizmenjeno 1963.

- (1) U tome stane huka s jedne strane, dok se iza brda pomoli jedan brk i u njemu *trista i šezdest i pet* tičijih gnijezda. (4)

Maretić takođe zapaža da između stotina i manjih brojeva, Daničić ponekad izostavlja veznik *i*: *sto trideset i sedam, onijeh dvjesta pedeset, sto pedeset gostiju*.

Hrvatski lingvisti Franjo Cipra, Petar Guberina i Kruno Krstić 1941. (1998¹²: 31) objašnjavaju da: „kad se višestani glavni brojevi ispisuju riječima, onda se ispred posljednjeg izgovorenog broja stavlja veznik *i*.” i navode kao primer „tisuću dvjesta i jedan, sedam tisuća i pedeset”. Oni, međutim, neposredno dodaju da: „sve više ulazi u običaj, da se višestani brojevi (prema običnom govoru) ispisuju bez *i*, tako da (...) takvi brojevi izgledaju ovako: 589 351 = petsto osamdeset devet tisuća tristo pedeset jedan.“

U gramatici Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (1961¹³: 108) preporučuje se sistematska upotreba veznika *i* ispred posljednjeg člana višestanog broja. Naime, prilikom obrazovanja višestanih glavnih brojeva oni beleže da: „U pisanju odvajamo jedinice od desetice od dvadeset i dalje, desetice od stotica, stotice od tisuća itd. Obično se dva zadnja dijela glavnih brojeva vežu veznikom *i*.“ pa navode, između ostalog, „pedeset i jedan, šezdeset i dva, tisuću i sto, sedam stotina pedeset i četiri“.

Novija izdanja nude veoma malo objašnjenja. Ipak, možemo naići na nekoliko opširnijih izuzetaka. Tako Babić-Finka-Moguš (1996: 75) beleže da se: „sve rjeđe ispred jedinice višestanog glavnog broja ispisuje veznik *i*. Iznimno se veznik *i* može upotrijebiti ispred nominativnog člana.“ te navode kao primer konstrukciju „tisuću i devet stotina i devedeset i dva“. Barić i dr., u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1999: 299; 101) ističu da: „Kad se glavni višestani brojevi ispisuju slovima, onda se ispred posljednjega izgovorenog broja može staviti veznik *i*, ali se to sve rjeđe čini (...)“ ili čak da: „višestani brojevi se pišu odvojeno, a veznik *i* (koji može stajati samo ispred posljednjeg broja) je neobavezan, tj. može se izostaviti. (I sve češće se izostavlja)“. Tvrdnje drugih lingvističkih stručnjaka koji pominju ovo pitanje idu uglavnom istim pravcem [tj. upotreba veznika *i* ispred posljednjeg člana višestanog osnovnog broja je neobavezna, postaje čak i marginalna, a veoma je retka na drugim pozicijama; v. npr. (Babić i dr. 1991: 665); (Raguž 1997: 105); (Nikčević 2001: 188) ili čak Barić i dr. (1997: 215), koji pišu da: „Rjeđe se između svakog člana stavlja veznik *i*.“ i nakon čega navode „pet stotina i osamdeset i pet, tisuću i dvjesta i devedeset i tri“]. Pojedini savremeni lingvisti idu

¹² Pretisak (prvo izdanje iz 1941, zabranjeno i uništeno).

¹³ Prvo izdanje 1952. godine, drugo izdanje 1961.

dotle da i ne pominju mogućnost upotrebe veznika *i* u sastavu višečlanih brojeva. Tako, u *Gramatici hrvatskoga jezika* iz 2005. hrvatski filolozi Josip Silić i Ivo Pranjković nude listu od pedesetak višečlanih brojeva počevši od *dvadeset jedan* (21) do *devedeset pet* (95) a da nijednom ne pomenu veznik *i*.

Prema tvrdnjama nekolicine gore navedenih stručnjaka, upotreba veznika *i* u savremenom jeziku navodno je sve ređa, čak i ispred poslednjeg člana višečlanog broja, zbog čega bi trebalo da bude karakteristična za stariji govor.

3. Stanje u savremenom uzusu

Međutim, čini nam se da nije dobro smatrati ove tvrdnje kao odraz sadašnjeg jezika. Na takav zaključak nas navodi činjenica da se zapažaju mnogobrojni primeri upotrebe veznika *i*, i to ne samo u novijim književnim delima, već i u štampi ili u svakodnevnom govornom jeziku, što dokazuje da je ova upotreba daleko od izuzetne. Zato ne bi trebalo tvrditi da je pomenuti veznik, ispred poslednjeg člana višečlanog broja, neosporno češće izostavljen nego što je prisutan. Govorni izraz teži čak ka suprotnom, pošto možemo čuti više primera upotrebe veznika ispred poslednjeg člana višečlanog broja nego neupotrebe¹⁴. Ovaj se veznik pojavljuje kada bi govornik trebalo da neguje svoj vid komunikacije odnosno u pažljivom ili biranom jeziku (televizijske emisije itd.):

3.1. Usmeni izvori

(2) Pedeset i četiri Bošnjaka (...); To se odnosi na svih¹⁵ sto četrdeset i tri preduzeća. (BHRT)

(3) (...) zaostaje četrdeset i šest bodova. (BHRT)

¹⁴ S tim u vezi, mnogi bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski govori (koji svakako utiču na standardni/-e jezik/-e) više koriste veznik *i* prilikom konstrukcije višečlanih brojeva nego što je to slučaj za govorni i naročito pismeni standardni jezik. Upotreba veznika *i* je skoro sistematska ispred poslednjeg člana u nekim govorima (v. npr. Peco 1964: 147-148; Barjaktarević 1977: 97) ali isto tako ispred svih elemenata višečlanog broja u nekim drugim (v. npr. Šimundić 1971: 143). Najzad, obe konstrukcije sa ili bez *i* (ispred poslednjeg člana) postoje istovremeno u nekim govorima, ali konstrukcija sa *i* ipak znatno prevladuje (v. npr. Belić 1905: 462; Stanić 1974: 219; Pižurica 1981: 152; Vukadinović 1996: 195). Valja napomenuti da se dijalekatske studije prema kojima donosimo zaključke u velikoj većini odnose na prisutnost veznika *i* prilikom konstrukcije glavnih i zbirnih brojeva.

¹⁵ Oblik zamenice u ovom slučaju nije standardan (*sva* u standardnom jeziku). Ova se vrsta odstupanja od norme (pogrešno slaganje determinanti u genitivu množine umesto u *paukalu*) dešava dosta često u govornom ali i u pismenom jeziku i to naročito u prisustvu višečlanih brojeva čiji je poslednji član glavni broj 2, 3 i 4; govornici naime izjednačavaju slaganje pomenutih višečlanih brojeva sa slaganjem jednočlanih osnovnih brojeva viših od 4 (v. takođe fn. br. 17 i 20). Opširnije o ovome kod: (Stefanović 2013).

(4) Otkrili su četrdeset i pet tela kosovskih albanaca. (BHRT)

(5) Na tribinama je bilo trideset dve hiljade četiri stotine i dva gledaoca. (RTS)

Primećujemo da se veznik *i* najčešće pojavljuje između desetina (počevši od 20) i jedinica. Veznik o kome je reč ređe se koristi u manje negovanom vidu komunikacije, što se naročito može zapaziti prilikom sportskih prenosa (objavljivanje rezultata):

(6) Ostaje dvadeset četiri prema osam; dvadeset devet prema devet (...) (BKTV, rukometna utakmica)

(7) Partizan je poražen sa stotinu tri-sedamdeset pet (...) (RTCG, košarkaška utakmica)

Primeri su mnogobrojni i u svakodnevnom govornom jeziku:

(8) Francuzi su osvojili triest¹⁶ osam medalja.

(9) Sedamsto pet kuna je to koštalo.

Naravno ovaj raspored se ne može smatrati apsolutnim u usmenom jeziku; veznik *i* se može upotrebiti u navodno neformalnijem jezičnom stilu naročito u sportskim emisijama, ali isto tako i u svakodnevnom govornom izrazu:

(10) Novih¹⁷ dvadeset i četiri sekunde za goste. (RTS, košarkaška utakmica)

(11) Tačno devedeset i devet dana sam u Parizu.

Uostalom, često možemo primetiti naizmeničnu upotrebu veznika *i* kod istog govornika tokom jednog iskaza ili iste emisije. Tako je, npr., u jednom BHRT-ovom programu („sportski pregled”), veznik *i* izostavljen u četiri navrata (prilikom iskaza glavnih brojeva 24, 35, 76, 38) da bi bio upotrebljen u tri navrata (28, 35, 21); primer slične nedoslednosti

¹⁶ Fonetska redukcija (*trideset* u standardnom jeziku).

¹⁷ Slaganje prideva u ovom slučaju nije po standardu (*sva* u standardnom jeziku). V. fn. br. 15.

upotrebe veznika *i* nalazimo i tokom prenosa jedne rukometne utakmice između Francuske i Švedske na RTS-u, gde je on npr. izostavljen šest puta a upotrebljen sedam puta¹⁸.

Nasuprot tome, dešava se da i govornici od kojih se očekuje da poseduju više jezičko znanje izostave veznik *i*, kao u sledećim primerima iz televizijskih dnevnika:

(12) Bilo je u katastrofi sedamdeset troje poginulih. (RTS)

(13) Trenutno je u Beogradu dvadeset četiri stepena; Sutra u Beogradu biće oko dvadeset tri stepena. (RTS)

Napomenimo isto tako da je po svoj prilici upotreba veznika *i* neosporno ređa kada je poslednji član višečlanlog broja desetina ili stotina, bilo da je ta ista umnožena (višečlana) ili ne (tj. bilo da je izrečena iz dve ili samo jedne reči):

(14) Mi smo sabrali sedamsto pedeset maraka. (RTS)

(15) Hiljadu tri stotine gledalaca u Pioniru (...) (RTS)

(16) Petog oktobra ukradeno je četiri stotine petsto komada oružja. (RTS)

¹⁸ Zanimljivo je primetiti da prilikom iskaza rezultata, sportski komentatori pokatkad upotrebljavaju koordinator *i* u konstrukciji drugog višečlanog broja iako ga izostavljaju u obrazovanju prvog. Tako, tokom gorenavedene rukometne utakmice, rezultat je u nekoliko navrata iskazan u obliku: *dvadeset tri-dvadeset i četiri, trideset-trideset i pet*. Verovatno se u „lingvističkoj svesti” komentatora, oba višečlana broja izgovorena jedan za drugim u neku ruku ujedinjuju u jedan, što objašnjava upotrebu veznika *i* jedino ispred poslednjeg člana drugog broja. S tim u vezi, nikada nismo čuli u takvoj vrsti iskaza upotrebu veznika *i* ispred poslednjeg člana prvog broja, dok formulacije tipa *četrdeset četiri-četrdeset pet* s elizijom veznika u oba višečlana broja su, zauzvrat, veoma uobičajene. Ovom prilikom želimo da ukažemo na jednu specifičnu upotrebu veznika *i* pri korišćenju brojeva, vezano za prethodno rečeno, koja je u uzusu gotovo dosledna, a koja do sada nije zabeležena u gramatikama i drugim lingvističkim priručnicima u kojima su se brojevi razmatrali sa lingvističko-gramatičkog aspekta. Naime, primetili smo da se veznik *i* gotovo uvek koristi između jedinice i desetine, kada se za broj koji govornik izriče vezuju emocije, pa se tako može čuti u, npr., govoru sportskih komentatora na RTS-u da je odlučujući poen postignut u *trideset i osmom* minutu ili u *osamdeset i četvrtom* minutu, gde se naglašava važnost postignutog poena. Sličnu upotrebu nalazimo i u savremenoj komunikaciji u primerima kao što su: „Ta žena ima *osamdeset i šest* godina!” (razg.); „I pored toga što je pio *dvadeset* kafa i pušio *sto* cigareta dnevno, Nušić je živio *sedamdeset i četiri* godine!” (RTS); „Kupio si na sajmu *trideset i pet* knjiga!” (razg.)“. Ovakvu upotrebu veznika *i* na kraju višečlanog broja nazvali smo ekspresivnom upotrebom upravo stoga što se govornik emocionalno određuje prema predmetu o kojem govori. Ekspresivna upotreba veznika *i* je ustaljena u jeziku i ravnopravno se javlja na svim geografskim prostorima srpskog, hrvatskog, bosanskog i crnogorskog jezika zbog čega je smatramo posebno važnom. Doslednost koju pokazuje i širina rasprostranjenosti na jezičko-lingvističkoj mapi jezika o kojem (kojima) govorimo navodi nas na zaključak da se ekspresivna upotreba veznika *i* u višečlanim brojevima u jeziku ustalila i da pokazuje jaku tendenciju da se u jeziku održi, bez obzira na to što na pojedinim teritorijama ovog jezika upotreba veznika *i* pri izgovoru ili pisanju višečlanih brojeva verovatno slabi i gotovo da postaje manir pojedinaca, dok je na nekim drugim prostorima upotreba veznika *i* podjednako frekventna kao i njegova elizija. O tome v. takođe fn. br. 14.

Međutim njegova se upotreba ne može smatrati izuzetnom i javlja se u primerima sa potpuno istim semantičkim značenjem:

- (17) Dobitak je dvije stotine i šezdeset maraka. (RTCG)
- (18) Četiri tisuće i dvjesto ljudi je izašlo na demonstracije. (HRT)

Svi navedeni primeri nas upućuju na mišljenje da je upotreba veznika *i* ispred poslednjeg člana glavnog broja (barem kada je reč o jedinici prethodenoj desetinom, slučaj koji je u ustalom statistički najrasprostranjeniji prilikom obrazovanja višečlanih brojeva) živa u usmenom jeziku i obična za današnje jezičko osećanje, i to u svim stilovima i u svim vidovima komunikacije (kako u javnoj tako i privatnoj), te da ni u kom slučaju ne može biti izbegnuta (ili jednostavno izostavljena) kao što je to slučaj kod nekih savremenih ili starijih gramatičara (v. npr. Cipra-Guberina-Krstić 1998 ili Silić-Pranjković 2005).

3.2. Pisani izvori

Konstatacije koje smo upravo naveli o govornom jeziku možemo, u većini slučajeva, takođe, primeniti i za pisani jezik. Najpre je potrebno ukazati da je pojava veznika *i* u sastavu višečlanih brojeva¹⁹ neosporno češća kod starijih autora. Primera radi, Miroslav Krleža u svom književnom delu *Aretej* sistematski koristi veznik *i* u konstrukciji višečlanih brojeva (odnosno u povezivanju poslednjeg člana sa ostalim) u petnaestak prilika:

- (19) (...) svega dvjesta i pedeset lira (...) daj mami ovih trista i pedeset lira (...) (55)
- (20) (...) tek tisuću i sedam stotina godina kasnije (...) (123)

da bi ga izbegao samo jednom:

- (21) Ako je istina da ste vi hiljadu sedam stotina godina daleko od nas (...) (80)

¹⁹ Ovaj zaključak se odnosi pre svega na glavne brojeve, i na prisustvo veznika ispred poslednjeg člana, za koje možemo naći značajan broj primera na osnovu kojih se mogu izvući relevantni zaključci.

U romanu *Povratak Filipa Latinovića* Miroslav Krleža upotrebljava koordinativnu reč *i* čak u dvadeset navrata:

- (22) Između dva dvorska lova, ustrijelivši sto šezdeset i dva gnjelta, sedamdeset i tri zeca (...) car je oputovao na Markov trg, da bi se brzim vlakom vratio u Išl, gdje je zaklao četrdeset i tri jelena i sedamnaest srna (...) (84-85)

a izostavlja ga samo tri puta:

- (23) Da ste svojom rukom dvadeset sedam hiljada puta prerezali to ljudsko cerebralno tkivo (171)
- (24) (...) gledaju toga idiota od sto trideset kila u grlo (...) (196)

Međutim, ove dve sintagme bez *i* (*dvadeset sedam hiljada*; *sto trideset*) mogu se takođe naći napisane pomoću veznika (*dvadeset i sedam hiljada* kao i isti tip konstrukcije: *sto i sedam*) na drugim stranicama romana:

- (25) Ako ste vi dvadeset i sedam hiljada puta držali u svojoj ruci nekakav pišljivi prerez cerebralnog tkiva (...) (178)
- (26) (...) javila se sto i sedam kila teška supruga općinskog liječnika (...) (109-110)

Poslednji primer odsustva primene veznika *i* uostalom koegzistira u jednom te istom pasusu s dva primera u kojima se veznik upotrebljava [jedan primer izostavljanja između stotine i desetine (koja umnožava brojnu imenicu) i dva primera upotrebe između desetine i jedinice (koja takođe umnožava brojnu imenicu)]:

- (27) Kakve su to tajne? Tu je ogrlicu kupio Bobi prošlog Uskrsa u Milanu. Trista dvadeset hiljada! Vila u Opatiji osamsto četrdeset i dvije hiljade (...) i druge sitnice dvadeset i sedam hiljada! (136)

Ovu koegzistenciju ili alternaciju upotreba/elizija veznika *i* – ali sa znatnom dominacijom upotrebe veznika – nalazimo i kod Sime Matavulja. Sledeći odeljci iz romana *Bakonja Fra*

Brne veoma su karakteristični pošto možemo konstatovati sistematsku upotrebu veznika *i* s glavnim višečlanim brojevima kada je poslednji član jedinica (prethodena desetinom), ali je veznik ipak izostavljen u konstrukciji (doduše mnogo ređoj) višečlanih brojeva koji za poslednjeg elementa imaju glavni broj veći od 9 ili brojnu imenicu na –ica:

- (28) Dalmacija ima; (...) dvjesta devedeset i sedam parohija, sto trideset i tri kapelanije, sedamdeset i tri manastira i u njima oko dvije hiljade pet stotina manastirske čeljadi. (13)
- (29) Od dvadeset i tri fra Jerkovića (...) (120)
- (30) Takva je sveta loza *Jerkovića* (...), koja je, do danas, dala manastiru V. dvadeset i pet fratara.
Ima jedna knjiga u kojoj su životopisi sviju fra-Jerkovića do polovine ovog vijeka, njih dvadeset trojica. (13-14)

Vredno je isto tako primetiti da u svom monumentalnom delu *Seobe* (prva knjiga iz 1929. i druga iz 1962, čija se radnja odigrava u 18-om veku), Miloš Crnjanski takođe sistematski stavlja veznik *i* između desetine i jedinice glavnog broja:

- (31) (...) Trifun treba da traži propust, u Temišvaru, za svih sto sedamdeset i tri, koje je upisao. (Seobe, II-2, 37-38)
- (32) Dvadeset i pet ljudi, sa sedamnaest žena i mnogo dece. (Seobe, II-2, 165)

Poput Matavulja, on ga međutim izostavlja kada poslednji element nije jedinica:

- (33) Sa Turcima se (...) nose, oko nekog Kosova (...) već nekih trista šeset godina. (Seobe, II-1, 71)

Takođe, jedan od najpoznatijih hrvatskih autora iz 19-og veka, Vjenceslav Novak, u svom romanu *Poslednji Stipančići* gotovo redovno koristi veznik *i* između desetine i jedinice glavnog višečlanog broja (našli smo samo primere višečlanih brojeva koji se završavaju desetinom prethodenom jedinicom):

(34) Njegova je najamnina iznosila mjesečno dvadeset i pet novčića srebra. (166)

(35) (...) koja bi otvorenih usta u tišini slušala kako su Senjani pobili pedest i šest tisuća Turaka (...) (125)

da bi ga izostavio samo u jednom slučaju:

(36) (...) čovjek od četrdeset pet godina (...) (227)

Što se tiče savremenih autora i prevodilaca, takođe je teško izvući definitivne zaključke. Naime, ukoliko se može sa sigurnošću utvrditi da postoji naizmenična upotreba veznika *i* sa jedinicom kao poslednjim članom glavnog broja, onda je vrlo delikatno izneti definitivne ili čak izraženije tendencije, jer treba imati na umu koliko je upotreba tog veznika promenljiva od jednog do drugog autora.

Neki ga autori, naime, izbegavaju skoro sistematski prilikom konstrukcije višechlanog broja, što je slučaj, između ostalih, Slobodana Selenića u čijem romanu *Očevi i oci* nalazimo desetak primera izostavljanja upotrebe veznika *i* ispred jedinice:

(37) (...) dvadeset dva tenka, na svakom telo jednog heroja (...) (207)

a samo jedan slučaj u kom je veznik prisutan:

(38) Od Kukujevaca do Tovarnika ima dvadeset i četiri kilometra (...) (286)

Međutim, u prevodu Vlade Stojiljkovića futurističkog romana Džordža Orvela *1984*, iako elizija veznika *i* dominira:

(39) (...) posle svega dvadeset četiri sata? (56)

(40) Tek kad je došlo dvadeset tri časa (...) (102)

njegova upotreba u istim okolnostima (tj. ispred jedinice glavnog broja) javlja se u količini koja ipak nije zanemarljiva (dvadeset tri puta naspram osam):

(41) Na primer, Ministarstvo obilja je bilo predvidelo da će se u četvrtom tromesečju 1983. proizvesti sto četrdeset i pet miliona pari cipela. (40)

(42) (...) iako je već bio skoro dvadeset i jedan čas. (88)

Isto tako, u pet analiziranih romana Meše Selimovića (*Derviš i smrt*; *Tvrđava*; *Tišine*; *Krug*; *Ostrvo*), možemo konstatovati da je veznik *i* najčešće izostavljen ispred jedinice glavnog broja.

U *Tišinama*, nalazimo npr. samo jednu upotrebu višečlanog broja, i to u konstrukciji bez veznika *i*:

(43) (...) sigurno ima dvadeset četiri godine (...) (42)

U *Dervišu*, Meša Selimović upotrebljava, na isti način, dva višečlana broja, oba puta izostavljajući veznik:

(44) (...) u ova dvadeset četiri sata (...) (40)

(45) (...) sa njegovim rumenim licem i njegovih svježih dvadeset pet godina (...) (70)

U *Tvrđavi*, međutim, upotreba višečlanih brojeva je znatno učestalija (8 prilika, sve u govornim iskazima) ali se i tada može uočiti izuzetna dominantnost elizije veznika (7 prilika):

(46) Moja plata je dvadeset pet groša. (62)

(47) Mladom Pakri je dvadeset pet godina (...) (119)

Zanimljivo je ovde navesti da se jedini primer korišćenja veznika *i* takođe odnosi na glavni broj 25:

(48) U maju ću navršiti dvadeset i pet. (225)

Upotreba i elizija veznika *i* ispred jedinice glavnog broja, izjednačavaju se ipak u romanima *Ostrvo* i *Krug*, s ukupno 7 upotreba veznika (odnosno 3 i 4) naspram 8 elizija (odnosno 4 i 4).

Tendencija teži međutim ka suprotnom kod prevodioca Aleksandra Vidakovića (prevod *Tamnog cveta* Džona Golsvordija), kod koga se, naime, i to svakako u istim lingvističkim okolnostima, mnogo češće beleži upotreba veznika *i* nego njegova elizija (11 prilika naspram 4):

(49) G. Hederli je bio čovek od svojih šezdeset i četiri godine (...) (53)

(50) Da li je moglo biti nepunih dvadeset i četiri časa od onda kada je, jedva trideset metara dalje, digao njenu maramicu? Izgledalo je kao da je za tih dvadeset i četiri časa iskusio sva uzbuđenja što ih čovek može osetiti. (116)

ali takođe sa istim glavnim brojem 24:

(51) Počelo je daljih²⁰ dvadeset četiri časa gladovanja. (133)

Konačno, čini se da je jedina izražena tendencija u vezi s upotrebom veznika *i* u konstrukciji višechlanih brojeva njegova odsutnost u savremenom pismenom i govornom jeziku²¹, posle glavnog broja *sto* ili glavnog broja izvedenog (jednom rečju, odnosno kada se radi o jednočlanom obliku) od njega [*dv(j)esto(a); tristo(a)...* *osamsto; devetsto*], kao što dokazuju, između ostalih, sledeći primeri upravnog govora preuzeti od prevodioca Vlade Stojiljkovića (*op. cit.*):

(52) „E baš je izišla! i broj ću da ti kažem. Četristo sedam, završavao se na četristo sedam” (80)

(53) „Soba sto jedan”, reče. (216)

²⁰ U trima primerima (49, 50, 51) Aleksandra Vidakovića koje navodimo, slaganje determinante nije standardno (zapravo *svoje, nepuna, ta, dalja* u standardnom jeziku). O tome v. takođe fn. br. 15 i 17.

²¹ Što nije bio slučaj u starijem jeziku, videti gore navedene primere (br. 19 i 26) Miroslava Krleže.

Kad je reč o ostalim tendencijama²², dole navedeni redosled mogao bi pokazati trenutno stanje standardnog jezika (pisanog i govornog) pri dodavanju veznika *i* ispred poslednjeg člana višestručanog broja:

- Upotreba veznika *i* između desetina i jedinica²³ glavnih brojeva je neobavezna ali je veoma živa;

- Upotreba veznika *i* između stotina (višečlanih/umnoženih), hiljada/tisuća i miliona/milijuna i nižih glavnih brojeva je ređa²⁴ od prethodne;

- Upotreba veznika *i* sa zbirnim brojevima i brojnim imenicama na –ica deluje marginalizovana, u procesu je nestajanja, a sa brojnim pridevima skoro nepostojeća.

Što se tiče dodavanja veznika *i* drugde nego ispred poslednje jedinice višestručanog broja, ono izgleda potpuno nestalo, kako u pismenom tako i usmenom jeziku. Naime, retke prilike koje možemo spaziti u pismenom jeziku su karakteristične za stariji jezik²⁵, i to bez obzira na vrstu iskaza. Nekoliko njih se mogu naći u *Seobama* Miloša Crnjanskog čija se radnja, kao što smo ranije istakli, odigrava u 18-om veku. Primer se svaki put odnosi na isti glavni broj (378) i ne ponavlja se na drugim mestima.

²² Interesantno je međutim primetiti sledeće: problem predstavlja i to što se u štampi sve češće višestručani brojevi pišu jednom rečju (odnosno spojeno) što logično sprečava upotrebu veznika *i*. Npr.: „(...) ove godine će rekordnih 35 procenata budžeta biti potrošeno na plaće, ukupno šesnaestmilijadstodvadesetosamhiljadadvjestotridesetjedan euro.“ (Jasna Hasović, Dani, 08/09/2000, 25); „(...) više od 40 procenata ukupne sume – petmilionašestohiljada eura!“ (Jasna Hasović, Dani, 08/09/2000, 26). S tim u vezi potrebno je podsetiti da ogromna većina gramatika i pravopisa dopušta ispisivanje višestručanog broja kao jednu reč jedino u novčanim dokumentima (čekovima, novčanicama, menicama itd.). Kao što je navedeno na početku ovog rada, u ostalim slučajevima (i kad se govori o novčanim iznosima, kao u prethodno citiranim primerima), propisuje se odvojeno pisanje, odnosno da se brojevi mogu samo ređati jedan za drugim; Pavešić-Vince (1971: 368) objašnjavaju da: *Kad bi se ti brojevi pisali sastavljeno, bili bi nedovoljno pregledni za čitanje*, a Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika iz 1960. (v. fn. br. 7) da: *Višestručani brojevi izgovaraju se s potpunim oblicima delova i s posebnim akcentom na svakom delu, pa se stoga pišu rastavljeno* (61). Vrlo retki primeri složenih glavnih brojeva napisani spojeno koji se mogu naći u književnosti su verovatno posledica tipografskih grešaka izdavača (odnosno potkradene štamparske greške). To je nesporno kada se uzmu u obzir sledeća dva primera iz dela Miroslava Krležice: „(...) a istodobno je osjećao i to, da u njemu nema snage, da se momentalno otkine i otputuje u dvadesetčetiri sata.“ (Povratak Filipa Latinovića, 188); „Svojim katapultima oni mogu da bace na nas lave i ognja više nego tridesettri Vezuva u jednom trenutku.“ (Aretej, 102) pošto se slične konstrukcije (a naročito one s veznikom *i*) u navedenim delima pišu rastavljeno (v. gore navedene primere).

²³ Jedinice koje eventualno mogu umnožiti broju imenicu (tipa *hiljada/tisuća*, *milijun/milijun* itd., v. primer 41).

²⁴ Iako postoji, npr.: „Fašisti su u potonjem ratu poubijali *milijon i sedam stotina hiljada ljudi* iz naše zemlje, a gotovo toliko poslali u logore na prisilan rad u Njemačku.“ (Radoslav Bratić, Strah od zvona, 115).

²⁵ Nalazimo ipak kod Vuka Draškovića: „Sudu je stigla peticija sa potpisima *dvije hiljade i stotinu i sedamdeset građana* opštine Kamenik, koji traže da se okrivljeni Krstić i Roganović oslobode optužbe.“ (Sudija, 171)

- (54) (...) stajalo je tri stotine i sedamdeset i osam ljudi (...) (Seobe, II-1, 29)
- (55) Bilo bi bolje da ste poručili, iz Vestfala, tri stotine i sedamdeset i osam teških kobila (...) (Seobe, II-1, 27-28)
- (56) Tri stotine sedamdeset i osam momaka. Tri stotine i sedamdeset i osam čvrstih klipana. (Seobe, II-1, 25)

U posljednjem primeru (56) primećujemo dva načina konstrukcije istog glavnog broja 378; prvo veznik *i* nije upotrebljen ispred desetine (70), a posle jeste. Prvi slučaj je logičan u odnosu na ostale preuzete primere od Crnjanskog (31 i 33, videti gore) u kojima veznik *i* nikada nije upotrebljen ispred desetina (čak i kada se desetina nalazi u poziciji poslednje jedinice). To nam još jednom potvrđuje izuzetnost upotrebe veznika *i* drugde nego ispred poslednjeg člana višečlanog broja s jedne strane, a s druge strane, gubljenje njegove upotrebe, ispred drugog člana nego jedinice glavnog broja, čak i kod starijih autora. S obzirom na to da upotreba ispred desetine predstavlja izuzetnost za nju se zapravo mogu naći razlozi u emocionalnom stavu govornika, u ovom slučaju pripovedača. Naime, ovde je reč o isticanju količine brojem označenog, kojim se sugeriše govornikov stav prema određenoj činjenici za koju se vezuje dati broj. U konkretnom primeru iz *Seoba* Miloša Crnjanskog pripovedač isticke mnoštvo mladih ljudi čija tragička sudbina predstavlja metaforu sudbine naroda koji je morao da živi na granici sebi tuđe države. O tome v. takođe fn. br. 18 o ekspresivnoj upotrebi veznika *i*.

Jedan primer se može naći i kod Vjenceslava Novaka:

- (57) (...) velik turski brod, sa dvije stotine i trideset i šest Turaka (...) (*Poslednji Stipančići*, 125)

Kao što iznosi T. Maretić (*op. cit.*), upotreba veznika *i* ispred svih članova, posle prvog, u kompoziciji višečlanog broja, takođe se primećuje u jeziku Vuka St. Karadžića a naročito u njegovom prevodu *Novog Zavjeta*:

- (58) A Simon Petar uđe i izvuče mrežu na zemlju punu velikijeh riba sto i pedeset i tri (...) (196)

(59) A u lađi bijaše nas duša svega dvjesta i sedamdeset i šest. (254)

Arhaičnu oznaku ove vrste konstrukcije potvrđuje *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koji navodi veliki broj primera (naročito glavnih brojeva) u jeziku pre Vukovih reformi i u kojima se veznik *i* upotrebljava drugde nego ispred poslednjeg člana višečlanog broja. Istini za volju, poneki ređi primeri predstavljaju veznik *i* jedino ispred poslednjeg člana ali ga nijedan ne isključuje potpuno u konstrukciji višečlanog broja. To dokazuje, ukoliko je potrebno, evoluciju savremenog (-ih) jezika na ovom polju, koji je (su), kao što smo već istakli u ovom radu, sačuvao (-li) (i to bez ikakvog obaveznog karaktera) upotrebu veznika praktično u jednom jedinom slučaju: ispred poslednjeg člana i to kada je isti jedinica glavnog broja prethođena deseticom.

Ovim istraživanjem smo se trudili da pokažemo da je upotreba veznika *i* u konstrukciji višečlanih brojeva kompleksna i da se kreće, zavisno od jezičkog perioda, a verovatno i od jezičke teritorije, od potpune elizije, preko redukovane upotrebe, do veoma učestale upotrebe veznika. Upotrebu koordinatora *i* uslovljava takođe, sam višečlani broj, na osnovu čega se može zaključiti da je veznik prisutniji tamo gde višečlani broj sadrži jedinicu jer je prisutnost veznika između desetine i stotine ređa, za razliku od njegove prisutnosti između desetina i jedinica. Na kraju valja imati na umu i to da upotreba/elizija veznika *i* zavisi i od jezičkog nivoa govornika, jer je on prisutniji u konstrukciji višečlanih brojeva kod govornika višeg jezičkog nivoa.

Izvori

a) književnoumetnička dela

- Bratić, R. (1992), *Strah od zvona*, Srpska književna zadruha, Beograd.
- Crnjanski, M. (1987), *Seobe II-1; II-2*, BIGZ, Beograd.
- Drašković, V. (1993), *Sudija*, Stilos, Beograd.
- Krleža, M. (1969), *Povratak Filipa Latinovića*, Nolit, Beograd.
- ID. (1988), *Aretej*, Mladost, Sarajevo.
- Karadžić, V. (1987), *Novi Zavjet* (prevod), Izdanje biblijskog društva, Beograd.
- ID. (1927), *Srpske narodne pripovetke*, Srpska kraljevska akademija, Beograd.
- Matavulj, S. (1962), *Bakonja Fra Brne*, Branko Đonović, Beograd.
- Novak, V. (1962), *Poslednji Stipančići*, Branko Đonović, Beograd.
- Selenić, S. (1996), *Očevi i oci*, Prosveta/Dereta, Beograd.
- Selimović, M. (1996), *Derviš i smrt*, Prosveta, Beograd.
- ID. (2008), *Krug*, Blic, Beograd.
- ID. (2008), *Ostrvo*, Blic, Beograd.
- ID. (2008), *Tišine*, Blic, Beograd.
- ID. (2009), *Tvrđava*, Marso, Beograd.
- Stojiljković, V. (1984), *1984*, [prevod sa engleskog; naslov originala: *Nineteen eighty-four* (G. Orwell)], BIGZ/August Cesarec, Beograd/Zagreb.
- Vidaković, A. (1959), *Tamni cvet*, [prevod sa engleskog; naslov originala: *The dark flower* (J. Galsworthy)], Rad, Beograd.

b) novine:

Dani, nedeljne novine, Sarajevo.

c) televizijske stanice:

BHRT: *Radio-televizija Bosne i Hercegovine*

BKTV: *Braća Karić TV*

HRT: *Hrvatska radio-televizija*

RTCG: *Radio i televizija Crne Gore*

RTS: *Radio televizija Srbije*

Literatura

- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M. *et al.* (1991), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Globus, Zagreb.
- Babić, S., Finka B., Moguš M., (1996), *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D. *et al.* (1997), *Hrvatska Gramatika*, četvrto izdanje (prvo izdanje 1979, pod naslovom: *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*), Školska knjiga, Zagreb.
- Barić, E., Hudaček, L., Koharović, N. *et al.* (1999), *Hrvatski jezični savjetnik*, Školske novine, Zagreb.
- Barjaktarević, D. (1977), „Novopazarsko-sjениčki govori“, *Srpski dijalektološki zbornik XXI*, 96-97, Beograd.
- Belić, A. (1905), „Dijalekti istočne i južne Srbije“, *Srpski Dijalektološki Zbornik I*, Beograd.
- Brabec, I., Hraste, M., Živković, S. (1961), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, drugo izdanje (prvo izdanje 1952), Školska knjiga, Zagreb.
- Cipra, F., Guberina, P., Krasić, K. (1998), *Hrvatski pravopis*, pretisak (prvo izdanje 1941, zabranjeno i uništeno), Artresor, Zagreb.
- Daničić, Đ. (1850), *Mala srpska gramatika*, Štamparija jermenskog manastira, Beč.
- Fröhlich, R. (1839), *Grundzüge der Illirischen Grammatik: durchaus mit der neuen Orthographie / Věkoslav Babukić's, Jos., Wenedikt's sel.* Witwe Buchhandlung, Beč.
- Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole* (1890), Naklada zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo (izdavač reprint izdanja: Bosanska riječ, Sarajevo, 1994).
- Kašić, B. (1604), *Institutionum linguae Illyricae*, Rim: A. Zannetti [izdavač reprint izdanja na hrvatskom (*Osnove ilirskoga jezika*): Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002].
- Maretić, T. (1963), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće izdanje (prvo izdanje 1899), Matica hrvatska, Zagreb.
- Mažuranić, A., (1869), *Slovnica hervatska*, četvrto izdanje (prvo izdanje 1859), Zagreb.
- Meillet, A., Vaillant, A. (1980), *Grammaire de la langue serbo-croate*, drugo izdanje (prvo izdanje 1924), Collection de grammaires de l'Institut d'études slaves, Librairie Honoré Champion, Paris.
- Nikčević, V. (1997), *Pravopis crnogorskog jezika*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica.

- ID. (2001), *Gramatika crnogorskog jezika*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica.
- Parčić, C. [D.] (1873), *Grammatica della lingua slava (illirica)*, Zadar.
- Pavešić, S., Vince, Z. (1971), *Jezički savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Pešikan, M., Jerković, J., Pižurica, M. (1997), *Pravopis srpskoga jezika*, drugo izdanje (prvo izdanje 1995), Matica srpska, Novi Sad.
- Pižurica, M. (1981), „Govor okoline Kolašina“, *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti*, posebna izdanja, Titograd.
- Popović, Lj. (1979), „Upotreba kardinalnih brojeva u srpskohrvatskom jeziku“, *Jugoslavenski seminar za strane slaviste* 30, 3-24, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
- Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika* (1960), Matica hrvatska/Matica srpska, Zagreb/Novi Sad.
- Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika* (1960), Matica srpska/Matica hrvatska, Novi Sad/Zagreb.
- Raguž, D. (1997), *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880-1976), 23 knjige, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Silić, J., Pranjković, I. (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stanić, M. (1974), „Uskočki govor“, *Srpski dijalektološki zbornik XX*, 218-219, Beograd.
- Starčević, Š. (1812), *Nova ricoslovica iliricska*, Trst: G. Weis (izdavač reprint izdanja na hrvatskom: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002).
- Stefanović, A. (2013), „Hijerarhizacija uticajnih faktora u načinu slaganja predikata sa numeričkim konstrukcijama u funkciji subjekta“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, Međunarodni slavistički centar, 239-256, Beograd.
- Šimundić, M. (1971), „Govor Imotske krajine i Bekije“, *Djela Akademije nauka BiH XI*, knjiga XXVI, Sarajevo.
- Vukadinović, V., (1996), „Govor Crne Trave i Vlasine“, *Srpski dijalektološki zbornik XLII*, 193-197, Beograd.

Summary

Diahronical overview of the use of the conjunction *i* in the formation of compound numerals functioning as determiners

In the present work, the author analyses the evolution of the use of the conjunction *i* in the expression of compound numerals functioning as determiners (cardinal and collective numerals; nominal numerals in *-ica*, derived from collective numerals and adjectival numerals). He gives the historical and dialectological overview without which the state of the current written and oral languages cannot be judged. He also pays particular attention to the views concerning that issue contained in language textbooks. One of the conclusions of the paper is that those views generally do not coincide with usage in modern language (or languages).

Key words: *conjunction i, compound cardinal numerals, diachrony, evolution, modern language*